

*Ковалевський Л.Г., к.е.н., доцент, професор
кафедри світового господарства
і міжнародної економічної інтеграції УДУФМТ*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджуються основні пріоритети економічного розвитку України, Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» та хід її виконання.

***Ключові слова:** економічний розвиток, пріоритети, програма економічних реформ, державні ресурси, стратегічні цілі, гіперінфляція, криза, політичний конфлікт.*

Літ. 10

*Ковалевский Л.Г., к.э.н., доцент, профессор
кафедры мирового хозяйства
и международной экономической интеграции УГУФМТ*

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Исследуются основные приоритеты экономического развития Украины, Программа экономических реформ на 2010-2014 годы «Богатое общество, конкурентоспособная экономика, эффективное государство» и ход ее выполнения.

***Ключевые слова:** экономическое развитие, приоритеты, программа экономических реформ, государственные ресурсы, стратегические цели, гиперинфляция, кризис, политический конфликт.*

*Kowalewski L. G., Ph.D., Associate Professor
of World economy and international economic integration USUFIT*

PRIORITY AREAS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN PRESENT CIRCUMSTANCES

Study the main priorities of economic development of Ukraine, Economic Reform Program for 2010-2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Effective State" and the process of its implementation.

***Keywords:** economic development priorities, the program of economic reforms, government resources, strategic goals, hyperinflation, crisis, political conflict.*

Постановка проблеми. В умовах обмеженості державних ресурсів, що можуть бути спрямовані на економічний розвиток України, нагальним питанням є формування національних пріоритетів та стратегічних цілей на основі узагальнення підсумків пройденого шляху за роки державної незалежності, аналізу його суперечностей та оцінки можливих напрямів подальшого розвитку. Створивши ринкову економіку, пройшовши через гіперінфляцію, кілька криз і політичних конфліктів, наша країна зберегла економічний суверенітет, але, на жаль, досі не змогла повною мірою здійснити економічні реформи і якісні перетворення.

Фактично, вітчизняна економіка не є економікою відновлення, вона слабка й неконкурентоспроможна, і саме в цьому полягає її головний недолік. Україна у підсумку країн за рейтингом конкурентоспроможності посіла 73 місце з 144 країн Всесвітнього економічного форуму за 2012 р.

Важливо також відмітити надмірну орієнтацію економіки на споживання, необхідність підтримки досягнутого рівня соціального захисту населення, пенсійного забезпечення, негативних демографічних трендів, пов'язаних зі значним скороченням чисельності економічно активного населення, що звичайно суперечить проблемам інноваційного розвитку національного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами економічного розвитку України займаються такі вітчизняні вчені: А. Гальчинський, В. Геєць, Г. Ремізов, Л. Федулова, А. Чухно та інші дослідники. Віддаючи належне розробкам цих науковців, слід зазначити, що залишаються невирішеними проблеми пріоритетних напрямів економічного розвитку України у сучасних умовах, реалізації Програми економічних реформ на 2010–2014 роки, які потребують більш детального аналізу.

Метою статті є аналіз пріоритетів економічного розвитку України в сучасних умовах, виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 роки.

Виклад основного матеріалу. Ефективним інструментом реалізації пріоритетів економічного розвитку України в сучасних умовах є державні цільові програми. Однак їх реалізація на практиці стримується низкою невирішених проблем організаційного, економічного, соціального та правового характеру. В державі практично не існує довгострокових стратегій розвитку секторів економіки із зазначенням граничних розмірів державних видатків, які б слугували стратегічним орієнтиром при інвестуванні певних галузей, секторів економіки або регіонів.

Починаючи із 2000 р. певні пріоритетні завдання економічного розвитку визначені у посланнях Президента України до Верховної Ради України й в урядових програмах. Водночас кількість таких пріоритетів сягала декількох десятків, крім того, вони постійно змінювалися залежно від цільових орієнтацій уряду, існуючої політичної ситуації, актуальних завдань, що виникали і потребували їх вирішення.

У 2010 році прийнята, ініційована Президентом України, Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». В ній визначено 18 пріоритетів реформування: стабілізація Державного бюджету; реформа податкової системи; розвиток фінансового сектора; реформування міжбюджетних відносин; реформа: медичного обслуговування, системи пенсійного страхування, освіти, системи соціальної підтримки; дерегуляція й розвиток підприємництва; приватизація й управління державною власністю; розвиток науково-технічної й інноваційної сфери; міжнародна інтеграція та співпраця; реформа: електроенергетики, вугільної галузі, нафтогазової промисловості, житлово-комунального господарства; розвиток: транспортної інфраструктури, сільського господарства й земельна реформа [1, с. 1-78].

В Програмі передбачено: підвищити позиції України в міжнародному рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу – 2012» за його простотою на 40 позицій, зі 142-го на 102-е місце зі 183-х країн; досягнення в 2014 р. загального обсягу залучених в економіку України прямих іноземних інвестицій на рівні 77 млрд. дол. США; збільшити частку інноваційно активних підприємств з 10,7% до 25%; підвищити наукоємність ВВП за рахунок усіх джерел з 0,95 до 1,5% (показник наукоємності ВВП у ЄС складає 1,9%, у Фінляндії та Швеції – 3,2%, США й Німеччині – 2,7).

Звичайно, що прийняття Програми економічних реформ на 2010–2014 роки в цілому є позитивним фактором. Однак за три роки її дії не вдалося радикально покращити ситуацію з жодного із зазначених пріоритетів реформування. Деякі реформи лише розпочаті, але в жодній сфері вони не були здійснені навіть наполовину. Із 3–4 напрямів розпочатих економічних реформ деяких результатів вдалося досягнути лише у податковій сфері.

Державна влада поки не досягла значимих успіхів у створенні «інноваційного клімату» у країні: заходи щодо підтримки інноваційної активності носять локальний характер й не дозволяють переломити сформовані негативні тенденції (особливо це стосується тенденції зниження науково-технологічного потенціалу в промисловості) [2, с. 88]. Щодо збільшення частки інноваційно активних підприємств з 10,7% до 25%, то в 2012 р. лише 12,8% підприємств впроваджували інновації.

Визначальним критерієм оцінки ефективності інноваційно-трансформаційних змін в економіці країни є зростання наукоємності ВВП. Однак наукоємність вітчизняного ВВП за 2010–2012 рр. зменшилась з 0,95% до 0,7–0,75%, що вдвічі нижче від законодавчо встановленого рівня (1,7%).

Для досягнення обсягу залучених прямих іноземних інвестицій до 77 млрд. дол. в 2015 р. необхідно, щоб їх обсяг, починаючи з 2010 р., щорічно збільшувався на 7,3 млрд. дол., а фактично ці показники складають 4,8 – 5,3 млрд. дол. (у 2011 р. приплив прямих іноземних інвестицій в українську економіку склав всього 0,8 млрд. дол., а у 2012 р. – 5,5 млрд. дол.).

За 2010–2012 рр. також не виконано: заплановане зменшення частки державного сектора у ВВП з 37% до 25–30%; залучення до державного бюджету засобів від приватизації та управління державним майном у розмірі 50–70 млрд. грн. до 2014 р. Фактично за три роки держава отримала від приватизації 19,3 млрд. грн. Для поповнення бюджету на заплановані 50 млрд. грн. необхідно в 2013 р. продати державного майна на суму понад 30 млрд. грн.

В цілому позитивним є прийняття Податкового, Бюджетного кодексів, певні дії щодо створення єдиних інвестиційних та реєстраційних вікон. Також позитивно вплинуло на бізнес-середовище та умови ведення бізнесу запровадження єдиного соціального внеску. Але ці незначні досягнення були нівельовані двома глибинними проблемами – корупцією та надзвичайно високим рівнем монополізації. Незважаючи на декілька важливих заходів із запобігання і протидії корупції, вжитих в 2011–2012 рр., рівень корупції все ще залишається високим, і Україна посідає 152-е місце серед 183 країн за рейтингами індексу сприяння корупції «Transparency International» [3], а прийняте законодавство поки що носить здебільшого декларативний й популістський характер. За тягарем державного регулювання наша держава посідає 120 місце серед 129 країн світу.

В Україні відмічаються низькі темпи економічного зростання. Динаміка зростання реального ВВП України впродовж двох останніх десятиліть не дає жодних підстав для оптимізму. Нині обсяг ВВП становить лише 69,3% від рівня 1990 р. [4], що є одним з найгірших показників на пострадянському просторі. Це також є свідченням того, що країна потребує докорінної модернізації, розробки нових пріоритетних напрямів економічного розвитку, які забезпечать значне підвищення темпів економічного зростання.

Якщо реальний ВВП України в 2010 р. зріс на 4,1%, 2011 р. – 5,2%, то в 2012 р. – всього на 0,2%. Основним чинником, що стримував зростання ВВП, була несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура, яка негативно вплинула на діяльність експортоорієнтованих галузей. Обсяги виробництва металургії знизились на 0,7%, машинобудування – на 0,6%, що відповідно відобразилося як на загальних показниках розвитку промисловості (індекс промислової продукції становив 98,2%), так і на показниках експорту товарів та послуг.

На жаль, за Україною посилюється статус країни «наздоганяючого розвитку» з низьким рівнем інновацій та ефективності використання ресурсів, не здатною до виробництва нового знання й досягнення глобального лідерства за ключовими технологічними напрямками. Сировинна спрямованість виробничої структури, розрахована переважно на потреби експорту, робить промисловість і економіку в цілому надзвичайно залежною від кон'юнктури зовніш-

нього ринку, стримує розвиток внутрішнього ринку і звужує національні можливості щодо розвитку економіки та призводить до виснажливого і нераціонального використання природних ресурсів, прискорення процесів забруднення і деградації довкілля. Джерела експортно-сировинного розвитку, які базуються на інтенсивному нарощуванні металургійного та сировинного експорту в умовах заниженого обмінного курсу гривні, на сьогодні фактично є вичерпаними.

У 2012 р. український експорт товарів та послуг збільшився всього на 0,2% і становив 82,3 млрд. дол. (експорт товарів – 68,8 млрд. дол., послуг – 13,5 млрд. дол.); імпорт зріс на 2,8% і сягнув 91,3 млрд. дол. (імпорт товарів – 84,6 млрд. дол., послуг – 6,7 млрд. дол.). Як і протягом попередніх років, негативне сальдо у торгівлі товарами (15,8 млрд. дол.) частково покривається позитивним сальдо у сфері послуг (6,8 млрд. дол.), що створює значні загрози для платіжного балансу України у майбутніх періодах. У 2012 р. частка недорогоцінних металів та виробів з них у структурі експорту становила 27,5%, продукції сільського господарства та харчової промисловості – 26%, мінеральних продуктів – 11,1% та невелика частка товарів з високою доданою вартістю (продукція машинобудування – 19,3%). В імпорті товарів значну частку становлять мінеральні продукти – 32,5% та товари з високою доданою вартістю (продукція машинобудування – 26,4%).

Якщо ступінь зносу основних засобів у 2010 р. становив 69,2%, то у теперішній час – 75%. Вони вже не забезпечують ефективне та інтенсивне виробництво, а це відповідно призводить до значних виробничих витрат.

Валовий зовнішній борг України сягає 135 млрд. дол. США, що на 17,7 млрд. дол. більше порівняно з 2010 р. У сукупному державному боргу значною є частка зовнішніх запозичень (66,8%), що робить його уразливим до валютних коливань. Значна частка гарантованого боргу (28,4%) створює ризик зростання урядових зобов'язань. Лише за останні три роки офіційні резервні активи зменшились з 34,6 до 24,5 млрд. дол.

Кабінет Міністрів України в рамках реалізації Програми економічних реформ 27 лютого 2013 р. прийняв «Державну програму активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» [5, с. 5-6]. В ній визначені такі пріоритети: підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення інвестиційного клімату; підтримка національного товаровиробника (базових галузей, які роблять найбільший внесок у ВВП (металургійне виробництво, агропромисловий комплекс, машинобудування) та реалізація політики імпортозаміщення; розвиток високотехнологічних перспективних галузей, зокрема, ракетно-космічної сфери, авіаційної та суднобудівної; структурні реформи у стратегічних секторах, зокрема, державному секторі економіки, інфраструктурі та зв'язку, паливно-енергетичному комплексі, житлово-комунальному господарстві, будівництві; розвиток експортного потенціалу, включаючи фінансову підтримку експортерів і просування українських товарів на зовнішніх ринках.

Одним з пріоритетів зовнішньоекономічної політики є розвиток торговельно-економічних відносин України з країнами СНД, ринок яких є основним ринком збуту продукції вітчизняного виробництва. Слід зазначити, що частка країн СНД у зовнішньоторговельному обороті України становить майже 40%.

Іншим стратегічним напрямом є розвиток торговельно-економічних відносин з ЄС, який є одним з основних торговельних партнерів України. Частка ЄС у загальному обсязі торгівлі товарами та послугами України становить близько 30%.

Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, по суті, є програмою нової індустріалізації країни, що передбачає залучення в процеси модернізації безпрецедентних у сучасній українській історії фінансових ресурсів – 460,9 млрд. грн., з них 253,8 млрд. грн. буде профінансовано у 2013 р. та 207,1 млрд. грн. – у 2014 р. Вона фінансуватиметься за рахунок державного (47 млрд. грн.) та місцевих (13,9 млрд. грн.) бюджетів, коштів міжнародних фінансових організацій (20,5 млрд. грн.), а також за рахунок коштів, що залучатимуться під державні гарантії – 379,5 млрд. грн.

Реалізація визначених Програмою завдань надасть можливість у 2013-2014 рр. досягти збільшення реального ВВП на 2,5–3,4% у 2013 р. і на 3–4% у 2014 р. Прогнозується оптимальний рівень інфляції на рівні 5–6% протягом двох років, дефіцит державного бюджету в межах 3,2% ВВП, граничний обсяг державного боргу на рівні 30,6% ВВП (в 2013 р.). Заплановано надходження до державного бюджету коштів від приватизації у сумі 27,9 млрд. грн. протягом 2013–2014 рр., збільшення не менш як у 1,5 рази обсягів виробництва ракетно-космічної техніки, зниження рівня енергоємності ВВП на 1,5–3% щорічно, збільшення обсягів експорту товарів та послуг на 2,3% у 2013 р. та на 10,8% у 2014 р., залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій в межах 1–1,5 щороку [5, с. 6].

На виконання Програми Кабінет міністрів України у березні 2013 р. розробив законопроект про стимулювання притоку інвестицій у національну економіку. Передбачається на перші п'ять років звільнити бізнес від сплати податку на прибуток, ще через п'ять років підприємства платитимуть його по ставці 8% і лише з 2023 р. повернутися до базової ставки, яка на той час складе 16% [6]. У даному законопроекті визначено чотири пріоритетні галузі, інвестиції в які дозволять оптимізувати оподаткування: агропромисловий та машинобудівний комплекси, житлово-комунальне господарство та розвиток транспортної інфраструктури. В 2013-2014 рр. близько 50 млрд. грн. буде спрямовано на підтримку зазначених галузей розвитку економіки. У кожній пріоритетній галузі визначені напрями надання пільг.

Таким чином, важливим завданням для України є перехід на інноваційну модель розвитку економіки, модернізація виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку [7, с.95]. Для переходу в державній інноваційній політиці до цілеспрямованого розвитку пріоритетних галузей і сфер «інформаційного» технологічного укладу доцільним є створення відповідної системи державного управління такими технологічними змінами [8, с.215].

Для України, перед якою поставлено стратегічне завдання модернізації економіки і більш ефективного включення у світове господарство, розвиток науково-технічної та інноваційної сфери має практичне значення, оскільки сприятиме перетворенню на наукоємну, високотехнологічну й конкурентоспроможну країну. Державна програма модернізації економіки має органічно поєднуватися з масовим рухом підприємництва, що дозволить багатьом бізнесменам глибоко зрозуміти зв'язок своєї діяльності з державною програмою реформування економіки і суспільства [9, с.32].

Надзвичайно важливим для забезпечення стійкого зростання економіки є правильність обрання та реалізація державних пріоритетів, які орієнтовані на подолання зростаючого відставання від промислового розвинутих країн та впровадження нових технологічних укладів. На жаль, українська економіка все ще ґрунтується на розвитку переважно сировинного та низькотехнологічного укладів. За випуском продукції 3-й технологічний уклад сьогодні в Україні складає майже 52,8%, 4-й технологічний уклад – 42,4% (ґрунтуються на електродвигуні та двигуні внутрішнього згорання) і лише 4,8% – 5-й технологічний уклад (військово-космічна техніка, засоби зв'язку).

Перехід економік країн-лідерів на наступний – шостий технологічний уклад, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому, технологічні зміни, насамперед у ресурсозбереженні й альтернативній енергетиці, різко загострює питання прискорення національної програми ефективності енергозбереження, оскільки енергоємність ВВП у декілька разів є вищою, порівняно з розвинутими країнами.

Варто зазначити, що шостий технологічний уклад поки що тільки формується у світі, а це відкриває для України можливість випереджаючого розвитку на гребені нової хвилі економічного зростання. Тому держава має підвищити увагу до наукомістких галузей промисловості, оскільки останні дедалі більше проявляють себе у вигляді каталізатора економічного зростання та створюють базу для втілення знань у промислові технології. У цьому контексті слушним є значне збільшення фінансування ключових напрямів становлення нового технологічного укладу та витрат на науку [10].

Зазначені пріоритети є базою для структурування стратегічних завдань економіки, а також тактичних заходів і механізмів їх реалізації й підтримки.

Висновки:

1. В умовах глобальної нестабільності важливим є нове мислення щодо вибору пріоритетів, яке має базуватися на нових знаннях, закономірностях сучасного економічного розвитку та чіткого розуміння можливостей випереджаючого розвитку. Стратегічною метою розвитку України є побудова сильної та сучасної європейської демократичної держави з потужною економікою для забезпечення гідного життя кожного громадянина.

2. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» передбачає здійснення реформ, спрямованих на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – підвищення добробуту українських громадян.

3. Стратегія випереджаючого розвитку – це інноваційний розвиток, який поєднує інновації п'ятого і шостого технологічних укладів, притаманних постіндустріальній економіці, з науково-технологічною модернізацією підприємств четвертого і третього укладів, властивих індустріальній стадії.

4. Створення економіки, основаної на передових технологіях, інноваціях з потужним експортним потенціалом є ключовою умовою успішного економічного розвитку України.

Література

1. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». – Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL-1.pdf/ -78 с.
2. Федулова Л.І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Економіка і прогнозування. Науковий журнал. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України. – 2012. – №1. – С.87-100.
3. Офіційний сайт Transparency International. – Режим доступу: www.transparency.org/
4. Державна служба статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/
5. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. №187. //Урядовий кур'єр. – 2013, 10 квітня. – №67. – С. 5-6.
6. Україна визначила чотири пріоритетні для держави галузі економіки. Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/
7. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. №389 // Офіційний вісник України. – 2011. – №28. – С. 94-98.
8. Ремізов Г.В. Щодо пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку// Стратегічні пріоритети. – К.НІСД. – 2012. – №4 (25). – С.215-216.
9. Чухно А.А. Модернізація економіки та економічна теорія // Економіка України. – 2012. – №10. – С.24-33.
10. Глазьев С.Ю. Как построить новую экономику? / С.Ю. Глазьев // Эксперт. – 2012. – №7 (790) [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://expert/2012/07>

Стаття надійшла до редакції 03.05.2013